

Aspecte ale dinamicii lexicale în limbajul presei Oltenești

Ana-Maria Dudău

Limbajul jurnalistic este descris, în prezent, din perspectiva mai multor direcții de cercetare și a unor modele epistemice diferite: în paradigma comunicațională, pragmatică, semiotică, textual-discursivă, sociolingvistică, a stilisticii funcționale etc. Diferențe destul de mari se pot constata între abordările de tip lingvistic, pentru care textul jurnalistic este plasat într-o tipologie discursivă mai largă, și cele dezvoltate din interiorul profesiei, preponderent aplicative, utilizând masiv analiza de conținut, descriind practicile discursive și genurile textuale specifice. Între aceste abordări metodologice și rezultatele lor nu se stabilesc totdeauna puncte de contact, atât diferențele cât și asemănările rămânând implicite.

Limbajul presei înregistrează constant o mulțime de inovații și abateri în raport cu norma reperabile la toate nivelurile limbii: fonetice, în preluarea ironică a unor forme arhaice și regionale, lexicale, prin inventivitatea derivării, a compunerii prin trunchiere, a împrumuturilor din engleză sau din americană, gramaticale, textuale – prezența unor structuri hibride din punctul de vedere al organizării textului care nu respectă trăsăturile fundamentale ale acestuia: coeziunea și coerența. Motivațiile unor asemenea forme și structuri sunt multiple: necunoașterea normelor gramaticale, parodierea vorbirii unor persoane oficiale, crearea unei interacțiuni verbale cu cititorul/ ascultătorul sau privitorul, impunerea unui stil propriu publicației sau emisiunii.

Stil dinamic al limbii sub toate aspectele sale funcționale, limbajul publicistic reprezintă un domeniu fertil pentru cercetarea lingvistică la toate nivelurile, prezentând o mare deschidere către variantele funcționale ale limbii și tinzând spre configurarea unei gramatici discursive proprii, subordonate gramaticii oralului.

Sunt mai bine de 150 de ani care confirmă că presa a fost un necesar și important mijloc de informare și educare multilaterală a poporului nostru.

Cărturarii, oamenii de diverse profesii, cu gustul cititului și iubirea pentru cuvântul scris, au căutat să aducă și în ținutul Gorjului publicațiile de după 1820. Despre unele dintre acestea avem informații sigure.

Se știe, de pildă, că la Tg-Jiu au pătruns și „Magazin istoric pentru Dacia”, redactat de Nicolae Bălcescu și August Tr. Laurian și „Curierul de ambe sexe”. Revista din urmă, redactată de Ion Eliade Rădulescu, a avut încă din primul an de apariție șase abonați din reședința Gorjului.

Pentru a fi pregătite condițiile de editare a unor publicații locale, la Tg-Jiu, au trebuit să treacă 60 de ani de la apariția în țară, în 1820, a primelor reviste și ziare. S-a întâmplat acest eveniment, după 1880, când, în singurul oraș din Gorj a apărut primul atelier tipografic.

Suntem acum în pragul unui secol de presă a Gorjului și numărăm 150 de publicații apărute în localitățile sale.

„Vulcanul”, este cel dintâi săptămânal din Tg- Jiu, apărut în ianuarie 1882 la Tipografia Națională Nicu D. Miloșescu. Se pare că tot în același an apare ziarul politic „Vocea Gorjului”, din care nu se mai păstrează nici un exemplar.

Alt ziar, „Săteanul”, cu redacția la Tg- Cărbunești, va data între 24 februarie 1883 și septembrie 1884.

În primăvara anului 1894, după o lipsă de trei ani a vreunui ziar local, intelectualii orașului se grupează în jurul lui Alexandru Ștefulescu și Emanoil Pârăeanu, hotărând editarea unei reviste de știință și literatură - „Jiul”(15 aprilie 1894- 1 mai 1895.

Începând cu anul 1904 și până după primul război mondial (1920) apar următoarele publicații : „Vocea Jiului”(1904- 1905), „Alegătorul ”(1905), „Bicicleta”(1906), „Respunsul Gorjului”(1906), „Gorjul nou”(1908) , „Zorile”(1909- 1910), „Dreptatea”(1912), „Lupta”(1913), „Buletinul Gorjului”(1917), „Jiul nou”(1919) și altele.

În cercetările privitoare la structura dialectală a dacoromânei se consideră că vorbirea din Oltenia nu reprezintă un subdialect aparte, ci un grai subordonat subdialectului muntean. Într-adevăr, particularitățile fonetice, morfologice sau lexicale ce formează arii exclusive în Oltenia sunt insuficiente și de importanță redusă (cu unele excepții, ca de exemplu, folosirea perfectului simplu pentru acțiuni recente) pentru ca vorbirea din această regiune să poată fi caracterizată drept cel de-al șaselea subdialect dacoromân. Graiurile limbii române sunt deci în curs de unificare și cel mai vizibil este acest lucru în materie de vocabular.

În presa gorjencească se păstrează multe elemente străvechi.

Din cele aproape 90 de cuvinte provenite sigur din substratul daco-dacic sau din fondul lexical comun cu albaneza și cele 40 de cuvinte nesigur autohtone, majoritatea sunt rostite și de locuitorii satelor de pe cursul superior al râului Jiu.

Din acest vocabular autohton al limbii române, în mare parte comun cu albaneza și alte limbi balcanice, o parte și-a schimbat în timp corpul fonetic, dar sensul este același și astăzi dacă cumva nu au devenit polisemantice.

Anumite cuvinte, de origine latină, s-au păstrat și se păstrează ca elemente arhaice regionale cu sensul sau cu forma apropiată de etimonul latin: „căpețal ” (prescură < lat. capitellum), „cucui”(deal, movilă < lat. cucullius), „harotine, hoare (păsări de curte < lat.ovaria), „ scamn”(scaun < lat. scamnum). [20,21, 24,25, 27]

Toate cuvintele de mai sus sunt cuvinte vechi, unele dintre ele regăsite mai ales în „Zorile” și „Vocea Jiului”, fapt ce dovedește , în plus, că ne găsim în fața unei arii conservatoare. De aceea suntem de acord cu Al. Niculescu, care relevă că „latinitatea românei este un infinit și nesecat izvor de cercetări și de idei în care fiecare lingvist care studiază istoricul limbii noastre trebuie să-și încerce condeiul și inventivitatea întru descoperirea adevărului”.

Există, în presa din Oltenia , destul de multe cuvinte care ne trimit spre etimonuri sârbești: „chită ”(buchet < sb. kyta), „a chiti”(a aranja < sb. kititi), „lubeniță”(pepene verde <sb. lubenița),„postavă”< sb. postava, „ mau ”(avânt, putere) (I-a luat mau /piuitu, „I-a luat puterea , forța, n-a mai putut vorbi) < sb.mah. [21, 22, 25, 27]

În ceea ce privește contactul românilor cu sârbii, acesta își are începutul nu mai devreme de sec. al XI-lea și este la fel de valoros pentru limba română, întrucât o categorie importantă de asemenea împrumuturi au pătruns în vocabularul reprezentativ românesc.

Unele cuvinte au etimonuri bulgărești pătrunse îndeosebi prin contactele directe între populații într-o epocă târzie și întâlnite pe un teritoriu imediat apropiat de limba bulgară (Muntenia, Dobrogea, Oltenia) în arii mai mult sau mai puțin întinse.

Dănac „flăcău” < bg. Danaku, ponojiie „sfoară groasă de cânepă” <bg. Ponogi, ulei „stup primitiv”, dar și „untdelemn” <bg. ulei ș.a.

Textele oltenești cercetate conțin puțini termeni regionali de origine magiară: „cunie”(bucătărie < magh. konyha), „sobă”(dormitor < magh. szoba), „târnaț”- prispă < magh. tornacz.[21,25, 27]

Aceste elemente păstrate se datorează probabil și revărsărilor de populație din Ardeal spre Oltenia, după sec. XV-XVI, cuvinte care figurează în textele literare până la Reformă.

Influența germană asupra limbii noastre este redusă în comparație cu alte influențe cu care am venit mai mult în contact. Câteva elemente persistă totuși în vorbirea dialectală: raină „cratiță” < germ. Rein, rapăn „încărcat de fructe” < sas. Râpeni; nu este vorba de boala de piele la animale rapănă sau la vița-de-vie, tron „sicriu” < germ. Dialectal Truhen...

Lexicul dialectal în localitate și zonă, începând cu elementele de substrat, cele de origine latină și de alte origini, este destul de bogat având și unele caracteristici proprii.

Unele cuvinte au conservat vechi nuanțe de sens precum jidov(e) „uriaș, om puternic”, lesne „iefin, ușor”, sobă „cameră de dormit”, odaie „camera cea bună”. [19, 22, 27]

În legătură cu pătrunderea cuvintelor noi în vocabularul oamenilor avem de observat unele adaptări fonetice specifice: „cumpanie” companie, „decorație”-decorație, „gardilop”-garderopă,, moloment ”-monument, „țâment”-ciment, „prioteasa”-preoteasa.[61, 62]

Ca etimologii populare întâlnim albocalmin „algocalmin”, tamburel „taburet, scaun”, „smaragduri”-smaralduri, „pârte”-pârtie, „adăoga”-adăuga, „odina”-odihna, „fomeia”-femeia, „perceptor”-preceptor, „ălbie”-albie, „holboiați”-bolboiați, „cartaboși”-caltaboși, „palanța”-balanța.[18, 21,22, 27]

Numărul mare de neologisme în graiuri constituie un indice al gradului de pătrundere a limbii standard în mediul rural.

Există o concurență între termenii literari, populari și regionali (dialectali). La nivelul graiului, circulația mai mare o au încă termenii regionali.

Termenii noi se alătură celor dialectali formând arii sinonimice. Aceste serii de dublete formate din elemente aparținând limbii și graiurilor, atât la generațiile în vârstă, cât și la tineret, imprimă vocabularului dialectal o accentuată notă de varietate, de bogăție și o coloratură lingvistică specifică.

În procesul de modernizare, internaționalizare și relatinizare a vocabularului român, rolul cel mai important îi revine, indiscutabil, influenței franceze. Influența limbii franceze asupra limbii române se manifestă de la sfârșitul sec. al XVII-lea, accentuându-se și amplificându-se puternic în sec. al XIX-lea și continuând până în zilele noastre, și a servit drept centru de iradiere a terminologiilor de specialitate într-o multitudine de domenii. Simțindu-se înrudiți prin originile istorice, prin modul de a gândi și de a simți, românii au văzut în Franța reperul ideal de revenire în Europa. Un rol esențial în impunerea influenței franceze l-au jucat doi factori: a) extralingvistic:

dispariția vechilor instituții și forme de viață de sorginte slavo-greco-turcă vizavi de civilizația occidentală, de structură esențial franceză; b) lingvistic: cuvintele și structurile sintactico-stilistice

franceze le-au înlocuit pe cele slave, grecești, turcești etc. datorită noutății, modei, prestigiului, bogăției, subtilității limbii franceze.

Deși a fost, în general, supraevaluată, influența franceză asupra lexicului românesc „a fost cea mai puternică dintre toate influențele moderne care s-au exercitat asupra limbii române”. Din imensitatea de neologisme împrumutate din franceză, majoritatea s-a menținut în limbă, aceasta fiind principala dovadă că ele erau, mai mult sau mai puțin, conforme spiritului limbii

noastre și au fost resimțite ca fiind necesare. O parte redusă din ele însă au fost private de perspectiva generalizării, întrucât n-au corespuns unor cerințe reale (fie că au avut echivalente perfecte din punctul de vedere semantic, fie că au fost resimțite ca elemente de prisos etc.). De aceea, acești termeni nu s-au putut integra, fiind expulzați la periferia vocabularului și au completat cantitativ rezerva vocabularului pasiv.

Pătrunderea cuvintelor noi, a neologismelor a avut loc nu numai în limba comună, ci și în unitățile dialectale, în graiurile regionale, prin intermediul presei sau a textelor literare. O mare parte între elementele noi pătrund în grai o dată cu rostirea literară și sunt întrebuițate în acest fel cel puțin de către unii dintre vorbitori, care, de obicei, au un anumit prestigiu în localitate. Unele, însă, sunt de la început adaptate la sistemul fonetic al graiului, iar altele se adaptează parțial. În sfârșit, o parte infimă, nefiind corect înțelese sau fiind asociate cu un alt cuvânt, intră în grai cu o formă stâlcită : (undulez, aranja, atășă, carcelă, agrală, clanaret, lecrământ, doftor). [21, 24, 25, 26]

Pe parcursul evoluției sale, limba achiziționează diverși termeni din alte limbi. Dar însușirea noțiunilor culturii moderne prezintă o serie de dificultăți în ce privește integrarea lor totală în registrul altei limbi: adaptarea formală (fonetică și gramaticală) și semantică. În ceea ce privește adaptarea fonetică, ea reprezintă presiunea sistemului limbii-receptor – prin baza de articulație –

asupra sunetelor și contextelor străine pentru a le apropia de cele rezultate din evoluția sa istorică. De aceea, unele împrumuturi nu au mult timp formă unică, stabilă. Existența acestor fluctuații, adică a formelor alternante (variante fonetice) pot avea diverse cauze: pătrunderea unor variante prin filiere (limbi) diferite; presiunea sistemului limbii române care determină adaptarea unor forme prin

analogie cu termenii latini moșteniți sau cu împrumuturile vechi; adaptarea unor variante care reflectă mai fidel etimonul decât altele.

Din cele menționate mai sus, putem concluziona că, în rezultatul evoluției limbii și al perfecționării structurii ei morfematice, o parte din unitățile lexicale derivate ies din circulație și se arhaizează (unele din ele nici nu sunt cunoscute vorbitorilor de azi ai limbii române, iar în cazul altora, vorbitorii evită a le întrebuința, deoarece sesizează coloratura lor arhaică).

După cum s-a putut constata, lărgirea sferei semantice și modificările survenite în accepțiunea unor vocabule românești este una din virtuțile limbii, ce-i conferă noi mijloace de expresie. „Precum într-un sanctuar” (M. Eminescu), în limbă „reconstituim piatră cu piatră tot ce-a fost înainte”, ocupațiile, tradițiile neamului nostru. Cercetarea sensurilor arhaice ale unor componente din frazeologismele românești din limba actuală ne permite să relevăm încă o dată cum întreaga viață a strămoșilor noștri, credința, evenimentele istorice și-au lăsat amprenta în ea.

Lexicul textelor analizate are un caracter eminent popular, de aceea a fost folosit și în Dicționarul Academiei. Unele cuvinte, cunoscute și în graiul din regiunile învecinate cu Oltenia, sunt, totuși, mai frecvente în această arie. Iată o parte din ele : a prepoziție: soarele a chindie, aba interj. care exprimă mirare, surprindere, an „, anul trecut”(lat. anno) , bia interj. care exprimă afecțiune: Ce vă-i, bia, face, de plângeți? a crici (a atrage atenția cu insistență), de loc adv. (imediat, îndată), funcie subst. (butoiaș), a (h)udi (a rămâne), a hurui (a dărâma),jeg (murdărie,râp),maichea, machea interj. care exprimă mirare, nedumerire, muică „,mumă,bunică”,postavă(postăviță) (albie), prânzu-ăl mare (amiază), stelniță (ploșniță) , străfigat (strănut), pe tocmai (pe potrivă), tron (sicriu), o țără(o țărășică) (puțin), vâi (vai) , a zvidui (a lecui), dârjală (ciomag), gârligi (intrare în bordei), praftoriță (un fel de ușă), corlată (poliță îngustă), zălar (lemn gros), teiele (urzeala rogojinii), strelice (picătură), zgoandă (glumă), dănănaie (întâmplare), posod (pârghie de lemn), lăptoc (scoc). [18,20, 23, 24, 26, 27]

Studiind limba deci, ne cunoaștem mai bine istoria noastră. Însă, ca și Marea Piramidă, și simbolurile, și miturile, limba română ne transmite aceste informații codificate. Pentru a le descifra e nevoie, de cele mai multe ori, de săpături adânci și studii aprofundate.

BIBLIOGRAFIE

1. Costinescu, M., Georgescu, D. Dicționarul limbii române vechi, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1987, 330 p.
2. Coteanu, I. Elemente de dialectologie a limbii române, București: Editura Științifică, 1961, 317 p.
4. Coteanu, I., Bidu-Vrânceanu, A. Limba română contemporană, Vocabularul, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1975, 303 p.
5. Coteanu, I. Structura și evoluția limbii române (de la origini pînă la 1860), București, Editura Academiei, 1981, 245 p.
6. Coteanu, I., Forăscu, N., Bidu-Vrânceanu, A. Limba română contemporană, Vocabularul, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1985, 256 p.
7. Coteanu, I., Sala, M. Etimologia și limba română, București: Editura Academiei, 1987, 160 p.
8. Densusianu, O. Istoria limbii române, Vol. I , Originile, București: Editura Științifică, 1961, 319 p.
9. Diaconescu, P. Structură și evoluție în morfologia substantivului românesc, București: Editura Academiei, 1970, 301 p.
10. Dimitrescu, Fl. Contribuții la istoria limbii române vechi, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1973,
11. Hristea, Th. Probleme de etimologie. Studii. Articole. Note, București: Editura Științifică, 1968, 384 p.
12. Sala, M. De la latină la română, București: Editura Univers Enciclopedic, 1998, 164 p.
13. Brâncuș, Grigore, Graiul din Oltenia, în Limba română (L.R.), nr. 3/1962
14. Brâncuș, Grigore, Vocabularul autohton al limbii române, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983
15. Gâlcescu, Teodor, Cercetări asupra graiului din Gorj, în Grai și suflet, V/1931.
16. GDO = Glosar dialectal Oltenia, București, Editura Academiei, 1967, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu, Nicolae Saramandu și Magdalena Vulpe.
17. P. Pănoiu- Pancras, Amintiri despre starea culturală din Gorjiu, în „Revista” Jiului, I, nr. 11-12, 9 iunie 1921, p. 45.
18. „Gorjanul”, nr. 29 din 7 august 1933.
19. „Zorile”, anul I, nr. 7, februarie 1910.
20. „ Rămurele ”, nr. 7, 10, 1931.
21. „ Mișcarea culturală”, nr. 24, decembrie 1926.
22. „ Buciumul”, nr. 8, 9, 12, 1925.

23. „Crinul satelor ”, nr. 2, februarie 1924; nr. 7, 10, 1923.
24. „ Credința ”, nr.1, 5, 1931.
25. „ Îndrumarea nouă”, nr. 2, 4, 1937.
26. „ Foaie pentru suflet”, nr. 5, 8, 193
27. „ Gazeta Gorjului ”, nr. 23, 31, 1968; nr. 45, 1969.